

Magyar irodalmi alkotások hanglemezfelvételei

Balassi Bálint versei

Szerkesztette: Nemeskürty István. Zene korabeli dallamok alapján: Szabó István – lant, psalterium; Kiss Tamás – dob, csörgődob, koboz, lant. A verseket Bánffy György tolmácsolja. SLPX 13860.

Ritka jelenség, hogy egy felvétel méltatását a szerkesztéssel kell kezdenünk, Nemeskürty István azonban – mint ahogy azt részben Horváth Iván kutatásaira támaszkodva Balassi Bálintról szóló könyvében is tette – nemcsak verseket válogatott, hanem olyan műsort állított össze, amelyből e költészetünk fejlődése szempontjából oly jelentős lírikus egész pályája, annak minden jelentékeny korszaka a lehetőség szerint való teljességgel bomlik ki. A költemények nagyjából időrendben követik egymást (amennyiben ez teljes biztonsággal egyáltalán rekonstruálható), s Balassi különböző ciklusait követve érzékelhetjük kivételes tehetségét éppen úgy, mint európai műveltségét, s azt a törekvését, hogy egyes, nálunk addig ismeretlen műfajokat is meghonosítson líráinkban.

A költemények előadására keresve sem találhattak volna alkalmasabbat Bánffy Györgynél. Ő azok közé a művészek közé tartozik, akik talán otthonosabban mozognak a versek világában, mint a színművekében. Beszédkultúrája kivételes, nem kötik nyelvünknek azok a hangsúly-törvényei, melyeket sokkal inkább a nyelvészek közmegegyezése teremtett, semmint a magyar beszédlejtés természete, bátran él apróbb-nagyobb szabadosságokkal, melyeket persze csak az érez annak, aki szívesen vagy kényelemből lemond a beszélt magyar nyelv számtalan, egyre inkább eltűnő színhatásának alkalmazásáról. Szuverén egyéniséget hallhatunk hát e lemezen, olyat, aki előadóestjein, matinéin számtalanszor bebizonyította már, hogy a magyar lírának nemcsak közvetítője, hanem kitűnő ismerője és értelmezője is. Előadásában valóban élnek a Balassi-versek, és még azt is sikerült érzékeltetnie hangszínének bizonyos modulációival, ahogy e költői világ folyvást új irányok felé tájékozódva gazdagodott és kiteljesedett.

Megrendítően szépen hangzik Bánffy György előadásában a lemezen szereplő három utolsó Balassi-vers, a *Kegyelmes Isten, kinek kezében* kezdetű, az *Adj már csendességet, lelki békességet, mennybéli Úr* és a halálos sebében szerzett *Végtelen irgalmú, ó te nagyhatalmú* sorkezdetű. Ezekben – különösen az utolsóban – a halálra készülõ ember fájdalmas belenyugvását kivételes érzelmi együttérzéssel tolmácsolja.

Ha egy előadóművész a mi századunkban tolmácsolja Balassit, nyilván két lehető-

ség között választhat. Vagy közelíti e verseket a modern érzésvilághoz, vagy érezteteti azoknak archaikus színezetét. Bánffy György kétségtelenül az utóbbi változatban az igazán otthonos, előadásmódját bizonyos distancírozás jellemzi, de sosem fenyegeti az a veszély, hogy kívül maradjon a versek érzelmi világán. S ami nélkülözhetetlen erénye volna ugyan minden előadóművésznek, mégis a kevés kivételt megillető becsüléssel és örömmel kell feljegyeznünk: szövegmondása, artikulálása példaszzerű.

Kitűnő ötlet s egyben a költemények korhűségének egyik záloga, hogy a felvételeken a dallamukat is hallhatjuk, jó előadásban. A dallamokat maga a költő adta meg (az Anna-verseket például az akkoriban igen sikeres táncdal-népszerűsítő Regnart zenéjére írta), s a versekkel párhuzamos megszólaltatásuk jó alkalmat ad arra, hogy összehasonlítsuk Balassi korának költői és zenei ízlését, illetve megfigyeljük e kettő szintézisének megvalósulását.

Keresztury Dezső versei
Hungaroton EP 23880.

A magyar lemezkiadás egyik legnagyobb és legrokonszenvesebb vállalkozásának keretében az élő írók műveit ismerhetjük meg, jórészt saját előadásukban, kislemezen, melynek címlapján az illető író fényképe látható. Az ilyen jellegű kiadvány jelentősége elsősorban az iskolai oktatásban felmérhetetlen, hiszen a hallgatónak módja van megismerkednie kedves írója hangjával – ha már nem láthatja őt személyesen –, a vers értői pedig azonosíthatják a magukban őrzött „mű-képet” azzal, ami a szerző előadásában revelálódik. (Igen jól hasznosíthatók ezek a lemezek a külföldi magyar-iskolákban is!)

Keresztury Dezső irodalomtörténetírói munkássága közismert, egyike azoknak a tudósoknak, akik Horváth Jánost mondhatják mesterüknek, s részben az ő nyomán érdeklődésük a magyar irodalmi múlt felé irányul. Keresztury Dezső elsősorban Arany János költészetével foglalkozik, de versírói ízlését termékenyítően járja át az egész klasszikus irodalmi korszak hagyománya: Vörösmarty pátosza épp úgy ott lobog lírájában, mint Berzsenyi szemlélődő, az antik örökséget újraélő hangja. Mindenek előtt persze Arany János költői hagyományának folytatója, de szerencsésen elkerüli a nemzeti klasszicizmus megmerevedett, iskolás utánzását, ő az öreg Arany követője, aki kedve s hajlamai ellenére lett közéleti költő. Keresztury a huszadik századi ember nyugtalan, vibráló életszemléletével oltja be a nagy költőelőd harmonikus képeit, inkább hangja s dallama idézi amazt: benne is igen erős a lemondás, az évődő önirónia, amely a kifosztott, magányos lélek őszinte fájdalmát leplezi.

A lemezen nyolc alkotását mondja el Keresztury Dezső. Az egyik oldalon rövid, reflexív lírájának néhány jellemző darabját hallhatjuk: a *Hegyen*, a *Pieták*, a *Cserebere*, a *küszöb előtt*, a *Rímjáték*, a *Kortársaimnak* címűeket és a megrendítő *Sírverset*. A másikon egyetlen alkotás felvétele található, az önvallomásnak is teljes és hiteles *Búcsúzó nyár*.

Merészség volna azt állítani, hogy valamennyi költemény teljes illúziót kelt, az egész csokor mégis hibátlan egységben idézi föl az aránylag későn induló lírai pályát, melynek központi gondolata és vezérlő elve, hogy a költő minél intenzívebben igyek-

szik hangsúlyozni a hagyomány jelentőségét, s részben a modernebb törekvésekkel szemben azt bizonyítja, hogy a magyar líra nagy századainak ma, itt és most is vannak olyan értékei, melyek eligazítóink lehetnek. Ezért is szerencsés, hogy az alkotó maga mutathatja be szándékának eredményeit, a verseket, előadásmódja ugyanis a művek belső mondanivalójára irányul, szerencsés érzékkel emeli ki a tetőpontokat, s ugyanakkor a bölcs nevelő módjára irányítja rá a figyelmet azokra a pontokra is, melyeken az egyetemesebb szándék találkozik a személyes sors jellemzőivel. Voltaképp ezek a pillanatok a legemlékezetesebbek Keresztury Dezső versmondásában, amikor a múlt idővel viaskodó, magában még a küldetés parancsát érző költő hangját elhomályosítja, de nem nyomja el életének néhány jóvátételtenül fájdalmas emléke, amely még eltökéltebbé, még emberibbé teszi világszemléletét. Nem a játékosság, nem a kedves, olykor önleplező ironia adja itt a vezérszólamot, hanem az eltökélt hit az emberben, s abban, hogy oly sok fájdalmas tapasztalat után is hihetünk az élet igazi, iránymutató értékeiben, s ezeket kormányzóinkká is tehetjük. Ebben segít Keresztury Dezső, s már csak ezért is öröm hangját hallanunk.

Ők

Elmondja: Pilinszky János. SLPX 13886.

„A jelen lemezen több száz közül válogatva, néhány olyan művet idéznék föl, amelyek ifjúkori eszmélésem idején rányitották szememet a költészet közlésen-túli közléseire. Megannyi hajnalcsillag ők, de úgy, hogy sugarukban a befejezés is ott van már.” — ezekkel a lemezborítón olvasható sorokkal ajánlja a hallgatónak válogatását Pilinszky János. A lemezen megszólaltatásuk sorrendjében a következő művek és részletek hallhatók: Versek a Teremtés könyvéből (Károlyi Gáspár), Versek a Jelenések könyvéből (Károlyi Gáspár), William Blake: A tigris (Szabó Lőrinc), Edgar Allan Poe: A holló (Kosztolányi Dezső), Friedrich Hölderlin: Az élet dele (Rónay György), Friedrich Hölderlin: Az élet édességeit (Rónay György), Friedrich Hölderlin: Der Angenehme dieser Welt (német nyelven), Rainer Maria Rilke: Az erkély (Szabó Lőrinc), Vörösmarty Mihály: Előszó, Kosztolányi Dezső: Halottak, Kosztolányi Dezső: Szeptemberi áhítat, Babits Mihály: Ősz és tavasz között.

Az utókor alighanem hálás lesz a Magyar Hanglemezgyártó Vállalatnak, hogy századunk egyik nagy költőjének nemcsak arra adott alkalmat, hogy saját verseiből megszólaltasson néhányat, hanem arra is, hogy legalább vázlatosan érzékeltesse, milyen ösztönzések érték, melyek a világ- és a magyar irodalomnak azok a művei, amelyeket leginkább a magáénak érzett. Tudvalevő: Pilinszky János nemcsak nagy költő volt, hanem egészen kivételes hatású előadó is, aki úgy tolmácsolta a szívéhez közelálló műveket, hogy érezni lehetett előadásában az újrateremtés és a felfedezés boldog biztonságának jelenlétét. A filológia természetesen tovább árnyalja és gazdagítja majd a jelen lemez alapján megrajzolható képet, s tovább színezi azt azokkal a műalkotásokkal, melyeknek ötletszerű válogatása is kivételes művészi nyereség, és közönségsikere nyilván igazolta a Hanglemezgyártó Vállalat bátor kezdeményezését, s egyben ennek továbbvitelére is ösztönözhet.

Az irodalom iránt mélyebben érdeklődő számára talán az az első és legfontosabb

benyomás – legalábbis e válogatás alapján –, hogy Pilinszky János számára Hölderlin meghatározó jelensége volt a modern művészetnek. Már egyik korai prózai írásában is a „legkülönbek” között emlegette: Kafkával és Jézussal együtt, benne látta annak a „fiúi” lehetőségnek inkarnálódását, amelyet talán a maga sorsában is érzékelt, s amelyet a művészet folytonosságának jelképeként értékelt. Szívesen idézte Hölderlin megfogalmazását: amikor a szorongattatás a legnagyobb, közel a szabadító. Ezt a gondolatot általánosította az emberiség sorsában is.

Nem kevésbé izgalmas és fontos, ahogy szinte egész életében felfedezte a maga számára Kosztolányit, de küzdött is vele. „Nem tudom – írta 1971-ben –, miért írta Kosztolányi, hogy retenti az 'egész', de megnyugtatja a 'rész'. Én pontosan fordítva érzem: én azokat, akiket 'részenként' megszerettem a világból, mindig az 'egész' gondnokságára bízom, a szelíd mindenségre, a szelíd csillagokra, s rajtuk is túl Isten végtelen szelídségére.” De a „szelídséget”, az „áldozatot” látta Babits Mihály példájában is (vele egyébként visszatérően foglalkozott). „A szenvedések árán remekműveket szülő gyengeség” „kényszerítő ereje” – ezt jelképezte számára Babits Mihály, de – hozzátehetjük – ennek a magatartásnak példái vonzották leginkább az irodalom egészéből is. S ezt a szenvedésekből következetes keménységgel megvalósított műalkotást szólaltatta meg akkor is, amikor nem verset írt, hanem mások költeményeit mondta el. A „boldogok a békességesek” és a „boldogok a szenvedők” nagy igazságát revelálja Pilinszky János lírája, de – ez a kivételesen szép, megrendítően igaz lemez is.

Babits Mihály versei

Szerkesztette: Rozgonyi Iván. Előadja: Gábor Miklós. SLPX 13888.

Amikor hosszú és gyanakvó némaság után újra sor került Babits Mihály műveinek kiadására, a munkában vezérszerepet vitt Rozgonyi Iván, az Újhold körének egyik ígéretes költőtehetsége. Róla elmondhatjuk, hogy az életmű egyik legjobb ismerője, s a lemez anyagát is úgy építette föl, hogy a versek egymásutánjából lehetőség szerint a teljes lírai pályakép is kirajzolódjék a hallgató előtt.

Sokszor és sokan írtak már Babits ellentétekből szőtt egyéniségéről, amelyet épp úgy jellemezett a már-már gátlásos kapcsolatteremtés, mint a túldimenzionáltság, s ha volt írónk, aki jelleme és hajlamai ellenére vállalta az útmutató és a vezér szerepét, ő bizonyára közülük való. Ahhoz, hogy költészetét az előadóművész minél hitelesebben mutathassa be, alaposan kell ismernie e végletekből formált lelkialkatot is. Gábor Miklós maga is olyan művészegyéniség, akiből nem hiányoznak az érzelem végletei, már csak azért is alkalmasnak látszott e nem könnyű feladat megoldására.

Babits némelyik versét maga is szívesen megszólaltatta, s ezek közül a tolmácsolások közül néhányat megőriztek a rádió kopott hangszalagjai. Az *Esti kérdést* annak idején lemezen is kiadta a Hungaroton elődjének számító Qualiton, s ezen a felvételen is megcsodálhattuk a költő különös, kicsit éneklő versmondását, melyre az volt talán a legjellemzőbb, hogy az értelmi egységekre tette a hangsúlyt. Több kortársa is elmondta – Cs. Szabó László például a szemtanú hitelével és mint a rádió irodalmi rovatának vezetője, e hajdani felvételek egyik ösztönzőjeként –, hogy e szokatlan versmondás hallatlanul szuggesztív is volt, érezni lehetett benne a betegségekkel küzdő ember nehéz

lélegzetvétélét, aki fájdalmasan és törődötten is a teljesség vágyának hírhozójaként alkotta és mondta el költeményeit.

Ezeknek az előzményeknek ismeretében alighanem természetes, hogy Gábor Miklós előadásában elsőnek az *Esti kérdést* hallgatja végig a lemez birtokosa, kicsit talán azzal a szándékkal, hogy összehasonlítsa a művész értelmezését és versmondását a legautentikusabbával, a költőével. A színművész tolmácsolásában talán a hűség a legmegragadóbb: mintha az ő emlékezetében is ott élne Babits versmondása, nem szakad el attól, hanem egy-egy lélegzetvétellel érezteti, hogy csak folytatója és alázatos továbbvivője a hagyománynak. (A jövő tolmácsolója számára bizonyára érdekes és nehezen kivitelezhető feladatot jelent Rába Györgynek az a felismerése, hogy az *Esti kérdés* két egységből áll, s ezek születését illetve végső formába öntését évek választják el egymástól.)

A lemezen egyébként huszonnégy Babits-vers szerepel, a sort a *Szőlőhegy télen* nyitja és a *Talán a vízözön* zárja. Szerepelnek rajta olyan „alapversek”, mint az *Ádáz kutyám*, *A gazda bekeríti házát*, *Az elbocsátott vad*, az *Ősz és tavasz között*, a *Balázsolás* és a *Jónás imája*, s olyan rendkívül nehéz előadói feladatot jelentő költemény is, mint a *Zsoltár férfihangra*. Gábor Miklós tolmácsolásának talán az a legnagyobb érdeme, hogy az érzelm különböző végletei között biztosan igazodik el, és sikerül megőriznie közben a saját egyénisége legjellemzőbb jegyeit is, egyfajta objektivitást, távolságtartást, így a hallgató még inkább és még szuggesztívebben lehet részese annak a küzdelemnek, melyet a művész a versek világának és mondanivalójának teljes meghódításáért vív. E küzdelem eredménye egy nagyon szép és főként egységes pályarajz, amely életre kelti Babitsot, a költőt, s megajándékoz néhány izgalmas, néhány felejthetetlen perccel.

Arany János estéje

Szerkesztette: Keresztury Dezső; előadó: Sinkovits Imre.SLPX 13836.

Az a kerek „miniesszé”, melyben a szerkesztő, Keresztury Dezső összefoglalja az öregedő Arany János magatartásának legjellemzőbb vonásait, idézi a költő egyik leggyakrabban emlegetett mondását is: „És szóljon az, hogy hallgatók!”. A közéleti terheket kedve és akarata ellenére vállaló, hivatalos megbízásaitól idegenkedő Arany János egy régi életforma és tűnt ideál képviselője volt, aki nem találta helyét és szerepét az új alakzatokba rendeződő fővárosban, mely természetellenes gyorsasággal kezdett kapitalizálódni, s ezzel párhuzamosan lemondott azokról az eszményekről – például a nemzeti gondolatról –, amelyek még ennek a nemzedéknek vezércsillagai voltak. Csoda-e, hogy a fáradt, beteges, kedvetlen öregember a teljes elhallgatás gondolatával foglalkozott? Inkább természetes válaszának érezzük, hogy e számára elviselhetetlenül nyüzsgő sokadalomban a kiszakadás és a nyugalmas magány pontjait kereste, s ezeket idézte meg fájdalmas öregkori verseiben is.

A csalódott, keserű, bizonyos mértékig a századvégi pesszimizmus líráját is előlegező Arany János utolsó pályaszakaszát kitűnően megválasztott szemelvények tükrében idézi föl Keresztury Dezső, s nemcsak a ma már klasszikus *Őszikéket*, hanem részletet a *Toldi szerelméből* is. A kortársi visszaemlékezésekből tudjuk, hogy Arany

a Toldi-trilógia e berekesztő részének megírása után hatalmas ünneplésben részesült, mintha a hivatalos Magyarország így akarta volna kárpótolni költőjét – aki sohasem lett az övé – az elvesztegetett alkotó évekért. A költő azonban sokkal szívesebben élt bele magát búcsúzó szerepeibe, mint az ünnepeltébe, s a nyilvánosság elől is rejtegetve írta azokat a műveit, melyek őt a modern magyar költészet legjelentősebb előfutárává tették.

Kitűnő színművészünk, Sinkovits Imre nagy „játéklehetőséget” kapott e lemezen. Alkatától és színpadi szerepeitől talán némiképp idegen a halk líraiság, a töprengő, befelé forduló melankólia, de mint a nagyformátumú egyéniségek, ő is hibátlanul éli bele magát az új szerepbe, s épp alkati különbözősége okán tudja e versek fájdalmas, a múltra utaló rétegét oly hitelesen kibontakoztatni. Előadásában ugyanis – hol egy töprengő elhalkulás, hol egy megrendítő elcsuklás alkalmazásával – megjeleníti azt a hajdani erőt és frisseséget is, mely Arany pályájának kezdeti szakaszát jellemezte. Igaz, e tulajdonságokat inkább a körülmények és a barátok mélyítették el a költő lelkében, költészetének e kezdeti korszaka mégis meggyőzően mutatja az ifjúság reménykedő erejét. Ez az Arany sejtelemként, virtuális, meghaladott adottságként ott él Sinkovits Imre felfogásában, noha természetesen a végső versek fájdalmas, töprengő alaphangjára teszi a nyomatékat.

Nem könnyű feladat elé állította az előadót a versek sokfélesége: a személyes életézés és az általánosabb bölcseleti szándék összefonódása. Ám Sinkovits Imre ezt a kétféle réteget is többnyire meggyőzően interpretálja. Ezért is lesz emlékezetesen szép például a *Kozmopolita költészet* megszólaltatása.

Az igazi apró remekléseket természetesen az olyan típusú költemények előadása rejti, mint *A tölgyek alatt-é*, amelyben a reményeiben fájdalmasan megcsalatott költő személyes tragédiáját épp olyan hőfokon tudja éreztetni, mint a huszadik századi embernek a romlatlan természet iránt érzett nosztalgiáját. De épp e modernebb szemléletmód többletével teszi izgalmassá és hitelessé Arany valamennyi versét, s bizonyítja, hogy azok itt és ma is sokat mondanak nekünk.

Rónay László